

אשכולות

הזמון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת ויקרא / החודש

גליון 456 | א' בניסן תשע"ח
(שנה שתיים-עשרה)

כניסת שבת 17:28
צאת שבת 18:27
סוקז"ש מג"א 08:07

עולת חודש בחודשו

מלאכי גוטמן

בגמ' במס' שבת (פז ע"ב) כתוב שא' ניסן שהוא יום הקמת המשכן נטל עשר עטרות, ושלוש מהעטרות הן: ראשון לעבודה, ראשון לשכון שכינה, ראשון לחדשים. ומדברי הגמ' אנו לומדים שהשכינה שרתה רק בא' ניסן שהוא היום שמיני למילואים, ואז התקיים מה שנאמר בפרשה הקודמת, שמשא לא יכול היה להיכנס למשכן כי שכן עליו הענון, עד שה' קרא אליו, ונאמרה לו פרשת הקרבנות. שנה בדיוק קודם לכן, בא' ניסן, נאמרה למשה ואהרן פרשת החודש במצרים.

השנה, א' ניסן חל בדיוק בשבת ויקרא, וקוראים גם את פרשת החודש וזכר לקידוש חודש ניסן, שהוא "ראשון לחודשים". וא"כ ננסה להבין את הקשר בין ר"ח ניסן וחידושו להקרבת הקרבנות והשראת השכינה.

ע"פ התוס' במסכת ר"ה (ח ע"א, ד"ה לתקופות) מולד הלבנה הראשון היה בא' ניסן (של שנת "תוהו" שקדמה לבריאת העולם) וההקפה הראשונה של השמש התחילה בכג' אדר של אותה שנה (בתחילת ליל יום רביעי) וזה בדיוק בתאריך של היום הראשון של המילואים. ובדאי יש קשר בין הדברים.

ונראה לומר, שהשמש מרמזת לתורה שהיא מאירה לעולם ומגלה על חכמתו של ה'.¹ והלבנה, מרמזת על מלכות ישראל (כמו שכתב רש"י במס' סנהדרין צט ע"א, ד"ה ה"ג רבי, ובר"ה כה ע"א, ד"ה דוד) וא"כ השמש מרמזת על התורה שקדמה לעולם, והלבנה רומזת למלכות של ישראל שמאירה מחדש ע"י קיום התורה והמצוות שעל ידם ה' שוכן בתוך עם ישראל ומאיר להם והמלכות מתחדשת בתחילת חודש ניסן כמו שכתוב במס' ר"ה (ב ע"א) "באחד בניסן ר"ה למלכים ולרגלים". וכך גם יסודו של המשכן היה לאחר שלמדו את התורה והמצוות שנאמרו בספר שמות ואח"כ יכלו לעבוד את ה' והייתה השראת שכינה. ובזמן שבית המקדש היה קיים, בא' בניסן היו מתחילים לקנות את קרבנות הציבור מהתרומה החדשה של השקלים וא"כ הייתה התחדשות בעבודת הקרבנות ובהתקרבות לה' בתחילת השנה של מלכות ישראל.

אך גם בזמן הגלות יש לזכור, שלפני שהלבנה מתחדשת יש זמן של המולד שבו הירח אינו מאיר כלל כלפי כדור הארץ, משום שכל הצד המואר שלו הוא כלפי השמש, ואט אט מתחיל הירח את סיבובו ומתגלה האור שלו. וכך גם אצל עם ישראל, אע"פ שהם נמצאים בחושך הכי גדול של הגלות, דוקא אז מתחיל להאיר האור של המשיח והגאולה.² חודש ניסן הוא ראש חודשים משום שזה הזמן של הפריחה וההתחדשות, ולכן גם מתחילים לברך את ברכת האילנות. משום כך בחודש זה מתחילה הגאולה, וכדברי ר' יהושע (ר"ה יא ע"א) "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל".³

¹ כמו שכתוב שבתהלים (מזמור יט) "השמים מספרים כבוד א-ל... לשמש שם אוהל בהם... תורת ה' תמימה" ומפרש הרד"ק: "מה שסמך ענין התורה לענין השמש, רצה לומר: כמו שהשמים והשמש והגלגלים מעידים ומספרים על כבוד האל ועל חכמתו, כן התורה והמצוות אשר צוה לעמו ישראל מעידות על חכמתו ועל ישרו" וכן במדרש תנחומא על תחילת הפרשה כתוב לגבי האור - "ראה מה כתיב ויקרא אלקים לאור יום ואין אור אלא תורה שנאמר כי נר מצוה ותורה אור"... (וזה האור שנגנו לצדיקים ואח"כ שימשה רק החמה). ונראה שהאור הגדול הוא גילוי השכינה שיש ע"י התורה, וכך יש להסביר את דברי ריש לקיש (נדרים ח ע"ב, ע"ז ג ע"ב) שבעתיד ה' יוציא תמה מנרתיקה והרשעים נידונים בה והצדיקים מתרפאים בה, כלומר שיהיה גילוי שכינה כ"כ גדול שהרשעים "יירשפו" מרוב ובושה ויהיו לדראון עולם והצדיקים לעומתם ישמחו וירפאו משיברם.

² ולכן בברכת הלבנה אנו אומרים: "וללכנה אמר שתתחדש - עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליוצרים..." (סנהדרין מב ע"א), ומפרש רש"י: "וללכנה אמר - הקדוש ברוך הוא, שתתחדש בכל חדש. עטרת תפארת - היא זו לעמוסי בטן, סימן הוא להם שאף הם שמונים להם, עתידים להתחדש בגלותן כמותה ולפאר יוצרם". ו"עמוסי בטן" הם ישראל, כמו שכתוב: "שָׁמְעוּ אֵלַי בַּיַּת יַעֲקֹב וְכָל שְׂאֵרֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הַעֲמִיסוּ מִנִּי בֶטֶן הַנְּשָׂאִים מִנִּי רַחֵם" (ישעיהו מו, ג).

³ ובד"כ שוכחים שיש גם את דעת ר"א שסובר שבתשרי עתידין להיגאל (ובכל אותו דף שם נחלקו ר"א ור"י בענין זה, ויש לזה סימן יפה שזה דף י"א - ראשי תיבות יהושע, אליעזר) וצ"ל שבניסן תחיל הגאולה והיא תיגמר בתשרי. ועל זמן הגאולה נאמר בשיר השירים (ב, יג) "עֲנֵה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוֹמִי לָךְ וְיָצִי וְלָךְ לָךְ: פִּי הִנֵּה הִסְתִּי עֲבַד הַגֶּשֶׁם חֲלַף הַלֶּבֶל לֹא: הַנְּצַנִּים נִרְאוּ בְּאֶרֶץ עֵת הַזְּמִיר הַגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאֶרְצָנוּ: הַתְּאֵנָה חֲנֻטָה פְּגִיָּה וְהַגִּפְנִים סְמִדָּר וְתִנְנוּ רִיחַ קוֹמִי לְכִי לָךְ וְיָצִי וְלָךְ לָךְ: כלומר, ה' אומר לעם ישראל בזמן חודש ניסן שיקומו ויצאו מהגלות משום שהזמנים הקשים חלפו והגיע הזמן של ההתחדשות והגאולה ויש ריח טוב מהמצוות של הצדיקים (ע"פ רש"י).

{המשך בעמוד האחרון}

מלא טוב

לרב משה סתיו

לרגל בר המצוה של נכדו

לעומר זרגרף

לרגל נישואיו

מערכת אשכולות

מאחלת לכל בית הישיבה

'בין הזמנים' פורה ומוצלח

פסח כשר ושמח!

קוד באתר: 7981

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איטיאל סופר

יעקב אביעד דואני, יאיר משה אטינגר

א. 'זכור' ו'למען תזכור'

נצטווינו להזכיר את יציאת מצרים בכל יום, ביום ובלילה, ועל כן קוראים פרשת ציצית בלילה, כדברי הרמב"ם: "אף על פי שאין מצות ציצית נוהגת בלילה קוראין אותה בלילה, מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה, שנאמר 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך'" (הלכות קריאת שמע פרק א הלכה ג).

רבים נתקשו בשאלה, אם המצווה להזכיר יציאת מצרים בכל יום היא מדאורייתא, כפי שמוכח מדברי הרמב"ם, מדוע לא מנה אותה כמצוות עשה בספר המצוות?

ותירץ הצ"ח (ברכות יב ע"ב): "ויפה כיוונו שלא מנו מצוה זו במנין המצוות, כיון שלא נאמרה מצוה זו בלשון צווי, דאם היה כתיב זכור את יום צאתך וגו' היתה נחשבת מצוה לעצמה, אבל כיון דכתיב למען תזכור וגו' אדלעיל קאי, ונתינת טעם הוא למה דכתיב לעיל מיניה מצות אכילת פסח ואכילת מצה, ונתן טעם שע"י זה תזכור את יום צאתך וגו'". עכ"ל.

ואכן, כשנעיין בפסוקים ובפרש"י, ניווכח שהפסוק "למען תזכור" לא נאמר בלשון ציווי אלא כנתינת טעם למצוות אכילת המצה: "לא תאכל עָלְיו חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלְיוּ מִצּוֹת לַחֶם עֲנִי כִּי בְחֶפְזוֹן יֵצְאֶת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם יְצִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (דברים טו, ג), ופירש"י: "למען תזכור - על ידי אכילת הפסח והמצה, את יום צאתך".

וקשה, הרי ישנו פסוק מפורש שנאמר בלשון ציווי: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאֶתֶם מִמִּצְרַיִם מִבְּיַת עַבְדִּים כִּי בְחֶזֶק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכַל חֶמֶץ" (שמות יג, ג), ופירש"י: "לימדה, שמזכירין יציאת מצרים בכל יום". וא"כ הדרא קושיא לדוכתה - מדוע הרמב"ם לא מנאה במנין המצוות?

שאלה דומה מתעוררת לנוכח דברי הגמרא, הלומדת בגזירה-שווה שיש להזכיר יציאת מצרים בקידוש יום השבת, כפי שנוהגים לומר 'זכר ליציאת מצרים': "אמר רב אחא בר יעקב: וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום. כתיב הכא למען תזכור את יום וכתוב התם זכור את יום השבת לקדשו" (פסחים ק"ז ע"ב). והדבר תמוה, מדוע העדיף רב אחא ללמוד גזירה שווה מהפסוק "למען תזכור", ולהתעלם מהפסוק "זכור את היום הזה" - הרי המילה "זכור" עדיפה, כיון שאותה מילה נאמרה לגבי השבת: "זכור את יום השבת לקדשו"?

ב. מחלוקת המדרשים

בין מדרשי חז"ל לספר שמות המכונים 'מכילתא' נמצאים בידינו שני מדרשים - אחד מבית מדרשו של רבי ישמעאל והשני מבית מדרשו של רשב"י. שני המדרשים חלוקים בביאור הפסוק "זכור את היום הזה".

במכילתא דרבי ישמעאל מבואר, שהפסוק מדבר על מצוות זכירת יציאת מצרים שבכל יום. וז"ל: "ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וגו' אין לי אלא שמזכירים יציאת מצרים בימים בלילות מנין שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך" (דברים טו, ג) ימי חיך הימים כל ימי חיך הלילות כדברי בן זומא, וחכמים

אומרים ימי חיך בעולם הזה כל ימי חיך להביא לימות המשיח". (מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה טו). כשיטה זו הלך רש"י בפירושו לחומש, כמבואר לעיל.

אך לפי מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, הפסוק מדבר רק על מצוות זכירת יציאת מצרים שבלייל הסדר, וז"ל: "ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה מכלל שנאמר והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר יכול אם [י]שאלך אתה מגיד לו ואם לאו אי אתה מגיד לו ת"ל והגדת לבנך אף על פי שאינו שואלך. אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מנין ת"ל ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה (אשר יצאתם ממצרים)" (מכילתא דרשב"י, ג).

ג. שיטת הרמב"ם

בשיטת מכילתא דרשב"י הלך הרמב"ם בספר המצוות (מצווה קנז), במצוות סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן, ולמד זאת מהפסוק "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים". וחזר שוב על דרך לימוד זו בספר משנה תורה (הלכות חמץ ומצה פ"ז ה"א), וז"ל: "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר [שמות י"ג] זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר [שמות כ'] זכור את יום השבת, ומנין שבלייל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח".

מעתה מבוארים שפיר דברי הצ"ח, שהרמב"ם שלא מנה מצוה זו של זכירת יציאת מצרים שבכל יום במנין המצוות, כיון שלא נאמרה מצוה זו בלשון ציווי. ואילו הפסוק "זכור את היום הזה" לדברי הרמב"ם עוסק רק במצוות סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן. וממילא מובן מדוע הגמרא בפסחים המצריכה להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום גזרה גזירה שווה דווקא מהפסוק "למען תזכור" ולא מהפסוק "זכור את היום הזה", היות ולפי דעת הרמב"ם אינו עוסק במצוות זכירת יציאת מצרים שבשאר ימות השנה.

ד. שיטת רש"י

אמנם לפי דעת רש"י [בפירושו לחומש] הסובר כדעת מכילתא דרבי ישמעאל, שהפסוק מדבר על יציאת מצרים שבכל יום, עדיין נדרשים אנו להסביר את הגזירה שווה שמופיעה בגמ' בפסחים.

זאת ועוד: מצינו להדיא בפירש"י על הש"ס, שלומד מצוות זכירת יציאת מצרים שבכל יום מהפסוק "למען תזכור", וז"ל בפירושו למסכת ברכות (כא ע"א): "אמת ויציב דאורייתא היא - שמזכיר בה יציאת מצרים, דחייבא דאורייתא היא, דכתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים", והדברים סותרים לכאורה את שיטתו בפירושו לחומש שנקט כמכילתא דרבי ישמעאל הלומד מהפסוק "זכור את היום הזה" - "שמזכירין יציאת מצרים בכל יום"?

הפסוק "למען תזכור" הוא הגורם המגלה לנו שהזכירה האמורה כאן בפה, וממילא במסכת ברכות ובמסכת פסחים שמדובר על אמירה בפה – הביאה הגמ' את הפסוק המגלה לנו שהזכירה צריכה להיות בפה.

ה. מה נשתנה הלילה הזה

האחרונים עסקו רבות בשאלה: אם נצטוונו לזכור יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה – א"כ מה נשתנה הלילה הזה [ליל הסדר] מכל הלילות?

ידועים דברי הגר"ח מבריסק [בסנסיל] שבלייל הסדר נצטוונו בדרך סיפור, או בדרך שאלה ותשובה, או לומר ג' דברים – פסח מצה ומרור, או בדרך "והגדת לבנך". תירוצים רבים נוספים נאמרו ביישוב קושיא זו. אך לענ"ד בא הראי"ה קוק זצ"ל והעמידן על אחת. שורש כל התירוצים הוא אחד: בכל לילה נצטוונו לזכור, אך בליל הסדר נצטוונו להרגיש, לחוות ולחוש את היציאה ממצרים, כמאמרם ז"ל: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" (פסחים פ"י מ"ה). כל פרטי הדינים המרובים וההנהגות השונות נכתבו ונאמרו בכדי שנגיש חרות זו, ונזכה לראות ולהראות את עצמו כאילו יצאנו ממצרים.

אפשר לתרץ קושיות אלו בשיטת רש"י ע"פ דברי הספרא, שם מבואר שבכל מקום שנאמרה רק מילת "זכור" בתורה – אפשר שהכוונה בלב, ורק בהצטרף פסוק נוסף מתגלה הדבר שהזכירה האמורה בתורה היא בפה. וז"ל המדרש: "וכן הוא אומר זכור את יום השבת לקדשו יכול בלבך, כשהוא אומר שמור, הרי שמירת לב אמורה, הא מה אני מקיים זכור, שתהי' שונה בפך, וכן הוא אומר זכור ואל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר, יכול בלבך, כשהוא אומר אל תשכח הרי שכיחת לב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפך, וכן הוא אומר זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים, יכול בלבך כשהוא אומר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות הרי שכיחת לב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהיה שונה בפך, וכן הוא אומר זכור את אשר עשה לך עמלק, יכול בלבך, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכיחת לב אמורה הוא מה אני מקיים זכור שתהיה שונה בפך" (ספרא בחוקותי, א).

ולפי דרכו של הספרא ניתן להסביר את דברי רש"י כך: זכור את היום הזה – יכול בלב? כשהוא אומר "למען תזכור את היום הזה" – הרי זכירת הלב אמורה, הא מה אני מקיים "זכור"? שתהיה שונה בפך. ואכן,

שני מרכיבי הפסיקה הרב דניאל סגרון

פתיחה

לפסיקת הלכה ישנם שני מרכיבים, קיים ההיבט הפורמלי של קיום הדין וקיים הרעיון הכללי של הנושא המדובר. אין אנו יכולים ללכת לפי הרעיון לבדו, דהרי איננו פוסקים כרבי שמעון הדורש טעמא דקרא, ומאידך, הנצמד לפרט הטכני משל היה חזות הכל – טעותו מצויה. מורכבות זו השלכות רבות לה, וביריעה קצרה זו ניגע בשלש נקודות בהם ניתן להבחין בשני המרכיבים הללו. הדברים על פי קונטרס 'נעם אמרי' ח"ד, שכתב אאמו"ר שליט"א.

א. שימוש חכמים

הגמרא בברכות (ז ע"ב) אומרת שגדולה שימושה של תורה יותר מלימודה, ויתרה מכך אף הקורא ושונה ולא שימש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ (שם מז ע"ב). רש"י מבאר שהשימוש נועד להבנת טעמי הדינים וסברתם אך מדברי הרמב"ם נראה שכוונתו לשימוש פיזי, וצ"ב כיצד זה תורם ללימוד?

ונראה ע"פ דברי חובת הלבבות (שער ו, שער הכניעה פרק ב) שכתב שכאשר משמש אדם גדול הוא נכנע בפניו ובכך מקבל דעתו ולכן צריך לשמש את רבו כי בכך יוכל לקבל תורה הימנו. ולפ"ז נראה שאין מחלוקת בין רש"י לבין הרמב"ם. שניהם מסכימים שעיקר השימוש הוא לספוג תורה שבעל פה. לקבל מהרב אבחנות דקות והתנהלות מעשית שלא מקבלים אותה בשיעורים הקבועים, תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן. רש"י דיבר על מטרת השימוש שהוא הבנת החילוקים הדקים שעל פיהם נגזרת ההלכה והרמב"ם כפוסק דיבר על מה צריך לעשות בפועל, לשמש את הרב וכך התלמיד חי עם רבו ושרוי במחיצתו ועל ידי כך הוא משלים את השכלתו וקולט את טעמי הדברים בבואם אל רבו כשאלות הלכתיות למעשה.

ונראה אם כך, שיסוד שימוש חכמים הוא, שאחר שהתלמיד רכש את פרטי הדינים, בקי הוא בסוגיות ומכיר את המקורות, צריך הוא גם ללמוד

אבחנות דקות וחילוקי טעמים שאי אפשר לכתוב בספר. אלו מסוג הדברים שנשאר בגדר תורה שבעל פה גם בדור שמקיימים בהידור את דברי החכם באדם 'עשות ספרים הרבה אין קץ'. אין די בפרטים הטכניים ובמקורות הכתובים, צריך לחתור גם להבנת הרעיונות הכלליים, הלא כתובים, כי רק על ידי שני המרכיבים הללו, הכרת הידע הקיים וצחצוח השכל על ידי שימוש החכמים, ניתן להגיע לידי פסיקת הלכה.

ב. הערמה

בכמה מקומות בש"ס ובפוסקים מצינו אפשרות להערים, וצ"ב מהו הכלל לפיו נדע מתי מותרת הערמה ומתי אסורה. ראשית צריך לזכור שבכל כיו"ב לא ניתן לתת כלל חתוך והדברים משתנים ואינם קבועים, כמו שכתב הרדב"ז (ח"ג סימן תנג) "והוה יודע שלא כל ההערמות שוות ולא כל הזמנים שווים", אך בכל זאת מצינו מספר הגדרות. **התשב"ץ** (ח"א סימן קלח) ועוד חילקו בין דאורייתא לדרבנן, אך הוכיחו האחרונים (מובא בבי"א ח"י י"ד סימן לח) שחילוק זה אינו עומד. יש שכתבו שהערמה שגורמת לכך שהאדם לא מחויב כלל במצווה מותרת אך כאשר הוא מחויב ועושה הערמה כתחליף לחיובו אין זה מועיל, אך חילוק זה אינו עומד בגמרא במו"ק (יב ע"ב) בדין מטילין שכר במועד וכן בגמרא בביצה (לו ע"א) בדין אותו ואת בנו. **הרב עוזיאל** (משפטי עוזיאל ח"ד חו"מ סימן כז) כתב שכל הערמה הגובלת בפעולת איסור נאסרה וכל הערמה שגובלת במעשה היתר מותרת. אך יש להקשות על כך מאותו ואת בנו (ביצה לו ע"א) ומשילין פירות (שם) וכן מבכורות (ג ע"ב) וכן מב"מ (צ ע"א) גבי סירוס. ועייין שם.

ולכן נראה לומר, שכאשר ישנה פגיעה במהות הדין אין לעשות הערמה. כגון, אם על ידי הערמה יבואו לזלזל בדין אין להערים, או כאשר יתבטל הדין כולו אין להערים, וכן כאשר הערמה סותרת את מטרת הדין. לכן במכירת חמץ כיון שהדבר מוצנע ומדובר רק בחלק מן החמץ אין המכירה סותרת את המטרה העיקרית כי אין הוא משתמש בחמץ וכ"ש שלא אוכלו, ולכן מועילה הערמה. בהיתר מכירה אנו בוחנים את

מטרות הדין שהתורה ציוותה להיכנס לקשיים כלכליים כשיש הבטחה של "וצויתי את ברכתך", אך כאשר שמיטה דרבנן והמצב הקיים גורם לכך שהשבתת החקלאות לשנה תפגע במשק לאורך זמן ונא אומרים שמבחינת מהות הדין בכה"ג לא תיקנו חכמים אלא שקיים ההיבט הפורמלי ולשמו מצבעים אקט משפטי של מכירה.

ובזה ברורים דברי הראב"ה שבמצוות שבין אדם לחברו לא מהניא הערמה מכיוון שיסוד גדר מצוות שבין אדם לחברו הוא תוצאת הטוב והיזר ויסוד גדר ההערמה הוא בחינת התוצאות כי אין בקיום פורמלי ממילא לא שייכת הערמה במצוות שבין אדם לחברו כי יש כאן פגיעה במטרות הדין.

ג. דרכי נעם

העיקרון שדרכי התורה הם 'דרכי נעם' משמש לעיתים ככלי להתרת כל מיני איסורים, וזאת על פי ההבנה שעקרון זה הוא מעין 'עקרון על' שכביכול גובר על פרטי ההלכה, אך כאמור לעיל אי אפשר לאחוז באחד המרכיבים וצריך ליישם הן את פרטי ההלכה והן את עקרונותיה היסודיים.

ואמנם מצינו בש"ס שמשמשים בסברא של דרכי נעם כדי לבאר דינים – בגמרא בסוכה ל"ב לומדים שכפות תמרים זה לולב ע"פ עקרון זה, וכן ביבמות פ"ז פטרו אישה שמת בעלה מייבום כאשר נולד לבעלה אח אחר פטירתו משום דרכי נעם שלא תיאלץ לחכות עד שיגדל ובינתיים תישאר עגונה – אך אין פירוש הדבר שהעיקרון משנה את הדין אלא שהוא מהווה הוכחה לפרשנות התורה ובפרט בעניינים שיש בהם מסורת והשקלא וטריא באה רק להסמך זאת בפסוקים.

כמו כן מצינו בפוסקים שמבארים דינים קיימים ע"פ עקרון זה. **הרמב"ם** (שבת פ"ב ה"ג) מנמק את הדין שמחללים שבת מפני פיקוח נפש בכך שמשפטי התורה הם חסד ורחמים, **החינוך** (מצווה שעו) מבאר מדוע נזיר

לא נטמא לקרוביו בניגוד לכהן מכיון שמשפטי התורה דרכי נעם והנזיר קיבל עליו נזירות מרצונו משא"כ הכהן שלא קיבל מרצונו ולכן לא כופים עליו דבר שהוא בניגוד לרגש הטבעי, **רבנו בחיי** על התורה (ויקרא יא, ל) מסביר שנחש אינו משמונת רצצים המטמאים מפני שלא יהיה נמנע האדם מלהורגו שלא יטמא ובמקום אחר ביאר שהטעם שעל המזבח לא מקריבים אלא בהמות ולא חיות מפני שחיות צריך לצודם במדבר ובכלי ברזל, **הרלב"ג** (בביאורו למשלי פ"ג) הסביר מדוע התורה לא ציוותה על המולך: "דרכי התורה הם דרכים שניעמו וימתקו מאד לאדם כי לא העמיסה על האדם שום מעמס יקשה לו... כי כולם ישירו אל בריאות הגוף ובריאות הנפש הנה התורה היא עץ חיים לאשר הם מחזיקים בה", **והמשך חכמה** (בראשית ט, ז) הסביר עניינים שונים בדיני המצוות ע"פ היסוד שדרכיה דרכי נעם כגון שחיוב תענית הוא רק יום אחד והיתר אשת יפת תואר וכן דברי ילתא ש'כל מה שאסרה תורה התיירה כנגדו', ובמקום אחר (ויקרא יג, יד) כתב שכהן שבא לראות את הנגע רואה הוא את מצב האדם האם יכול לקבל טומאה עכשיו או לא. וכן **מהר"ץ חיות** בכתביו האריך לבאר שמשפטי התורה מסכימים אל השכל הישר. אך כל אלו באו להסביר דינים קיימים ולא לחדש דינים על סמך עקרון זה, וז"ל ה'נעם אמרי':

מעיון בדברים נראה, דדין דרכי נעם יש לו ב' גדרים מרכזיים: האחד, על פי שיקול של דרכי נעם לא ניתן להתיר איסור, דהיינו לא ניתן לומר שדבר זה יהיה מותר מפני דין דרכי נעם, וכמו כן לא ניתן לחייב משהו או לפסוק דין ע"פ שיקול זה. כל ענייניו של דרכי נעם הוא לפרש כוונת התורה, ולכן כל הרוצים לעקור כל מיני איסורים מפני השיקול של דרכי נעם אין דבריהם נכונים. השני, כאשר אנו באים לדון האם התורה ציוותה בכי האי גוונא או לאו, בזה דרכי נעם הוא שיקול פסיקה, אך מהני לסניף בלבד, אי נמי לכור מבחן, האם הסברא נכונה. אך לחתוך באופן מוחלט ע"פ ד"נ זה לא מצינו... וכבר כתב בשו"ת אחיעזר (ח"א אה"ע סימן ב) שקשה לחדש סברות מן הלב בדין דרכי נעם.

אורח חיים

בהכוונת הרב רובינשטיין

צורת אכילת המצה – בפשטו של השו"ע (תעה, א) צריך להכניס שני הכזיתות כאחד לפה², אך לבלוע – די בבליעת כזית אחד אחר השני (משנ"ב תעה, ט). מ"מ, הדבר כמעט בלתי אפשרי, לכן יש לאכול כדרך האכילה הרגילה, וכדאי אם יכול יכניס מעט מעט לפיו משתי המצות גם יחד ובלבד שיסיים הכל תוך כדא"פ. אם אינו יכול, יאכל אחת אחר השניה, כל כזית בכדא"פ (חזו"ע הגש"פ עמ' סו; ארוחת רבנו ב, סו בשם הסטייפלר והחזו"א).

מרור

יכוון לצאת ידי חובת מצוות עשה דרבנן של מרור.

טיבול המרור בחרוסת – בני אשכנז מטבילים מעט, ומנערים (משנ"ב תעה, יג). בני עדוה"מ ראוי שיטבלו כולו בחרוסת (כשו"ע תעה, א. אול"ג, עמ' קעא. חזו"ע פסח עמ' פט).

מהלכות ליל הסדר – ב'

ר' איתן גרתי

רחצה

האם מברכים על הנטילה? אדם ששמר ידיו שלא לגעת במקום המטונף **אינו מברך על הנטילה**. מ"מ, אינו מצוי כ"כ, כיון שבד"כ עובר זמן רב מנטילת הכרפס עד לנטילת המוציא, כך שרוב הסיכויים שהאדם לא שמר את ידיו וחייב לברך על נטילת המוציא. מ"מ, אדם ששמר ידיו (כגון שהיו כפפות על ידיו או אדם שיועד בבירור שלא נגע בשום מקום מטונף) – כדאי שישמע הברכה מאחר ויענה אמן (ביאוה"ל תעה, א ד"ה יטול ידיו).¹

מוציא מצה

יכוון ב"על אכילת מצה" על המצה שאוכל עתה, על הכורך ועל האפיקומן. כ"כ, לא יפסיק בדיבור שאינו מהענין עד הכורך (תעה, א).

לא לשכוח להסב. לא הסב – יאכל שוב בהסבה, כמובן בלא ברכה.

¹ לבני אשכנז, יכול לטמא ידיו בנגיעה בנעליו ואז יטול ידים בברכה (ביאוה"ל שם. אך בחזו"ע חלק).

²² כיון שאנו מסופקים על איזו מצה נסובה ברכת "על אכילת מצה" (ואין אכילה אלא בכזית) – על הפרוסה או על השלמה, לכן יש לאכול משתייהן כזית יחד מיד לאחר הברכה.

מהלכות ערב פסח

א. אדם שיש לו סתימות בשיניים

את השיניים אין צורך להגעיל, כיון שחלקות ואינן בולעות, אך החומר שעושים ממנו הסתימות הרי בלע חמץ חם/חריף כל השנה ויש להכשיר הסתימה לפסח. מה אפשר לעשות?

הרצוי - לפחות כ"ד שעות קודם זמן איסור חמץ לא יאכל חמץ חם⁴, ולאח"מ (עוד קודם זמן איסור חמץ) יגעיל הסתימות שבשיניים ע"י שתיית מים בחום המקסימלי שרגיל לשתות⁵ (הגרשו"א במנח"ש ב, מו. הגריש"א בשבות יצחק ביטול יט, ג). אה"נ, המקל ואינו עושה מאומה ודאי יש לו על מי לסמוך (החזו"א בארחות רבנו ב, עמ' כז. יחו"ד א, ח⁶).

ב. שריפת חמץ

הרמ"א (תלד, ב) כותב שיש להקפיד - רק לאחר שנשרף החמץ ביום, רק אז יאמר את נוסח הביטול. ישנם אנשים שבאים למקום שריפת החמץ, זורקים את חמצם אל האש, ומיד אומרים את נוסח הביטול, עוד קודם שנשרף החמץ. אין לעשות כך, כיון שאז יוצא שהחמץ שנשרף כבר אינו שלו, ואינו מקיים מצות תשבתו. כ"כ, ידוע שלאחר שעת איסור ההנאה מהחמץ אין האדם יכול לבטל את חמצו (דאז כבר אינו ברשותו). לכן, **יבוא האדם זמן מה לפני סוף זמן שריפת חמץ⁷** (משנ"ב תלד, יב), **יזרוק חמצו לאש, יחכה שלפחות כזית מהחמץ נהפך לפחם, ואז יוכל לומר את נוסח הביטול⁸.**

***

תיקון טעות: במאמר הקודם נכתב שבני תימן נהגו ליטול ידיים בברכה קודם אכילת הכרפס, וכן נהגו לאכול ממנו כזית. חוסר דיוק יש כאן, וצ"ל חלק מבני תימן, היינו הבלדים, הם שנהגו כך.

⁴ מציאותי מאוד - בער"פ נשארים מיני לחמים ואוהבים לאכלם אחרי חימום במיקרוגל או בטוסטר. כ"כ, אוכלים פסטה או פתיתים בצהרי היום שלפני ער"פ. לפי האמור, יש להקפיד שלא יהיו חמים בחום שהיד סולדת (45 מעלות לחומרא).
⁵ ולא יהיה מחמיר יותר מדי בענין חום המים שלא יזיק לבריאותו.
⁶ שם לא הצריך הגעלה לשיניים תותבות כיון שהמאכלים הנכנסים לפה אינם חמים בחום שהיד סולדת, וה"ה גבי סתימות בשיניים.
⁷ שיהיה מספיק זמן שישרף החמץ בפועל, ע"מ שיוכל לבטל.
⁸ עדיף להמתין עד שכל החמץ ישרף, כך מצותו תהא מוכחרת יותר, אך בכה"ג שצריך ללכת מהר משם, וחושש שישכח לבטל, גם בכזית סגי.

יזהר מחד שיהא שבע ע"מ לאכול האפיקומן על השובע, ומאידיך לא ימלא כרסו יותר מדי ע"מ שתישאר לו מעט תאוה לאכלו (תעז, א. תעז, א בהג"ה. משנ"ב תעז, ו).

באפיקומן לא לשכוח להסב ולכוון לצאת ידי חובת מצוות עשה דרבנן של אכילת אפיקומן.

ברך

- בכוס שלישי כיוון לכוס ברהמ"ז וכן לצאת ידי חובת כוס מארבע הכוסות. לא לשכוח להסב.
- בני עדוה"מ יכוונו לפטור כוס רביעית. בני תימן ואשכנז לא יכוונו כך.

הלל

בכוס רביעית כיוון לצאת ידי חובת כוס מארבע כוסות. ישתדל לשתות ממנה רביעית ע"מ שיוכל לברך ברכה אחרונה בודאי³.

לימוד בהמשך הלילה עד שתחטפנו שינה

זו הלכה מפורשת בשו"ע (תפא, ב). ע"מ לקיימה כדאי לישון בערב החג. גם אם עייף, ישתדל עוד להשאר מעט ער לעסוק בהלכות הפסח ולספר ביציאת מצרים.

* * *

³ אם ישתה מלא לגמיו בלבד, כפי עיקר הדין, יכנס לספק ברכה אחרונה ודאי בכה"ג מספק לא יברך. לפיכך, יש לצאת מהספק ולשתות שיעור רביעית מהכוס הרביעית. אה"נ, אם שתה שיעור רביעית מהכוס השלישית גם ניתן לברך ברכה אחרונה בסוף הסדר (לאחר הכוס הרביעית). ואף שיתכן ועבר שיעור עיכול מאז הכוס השלישית, מ"מ כיון שכל הכוסות באותו לילה הן מחוייבות, נחשב הכל כהמשך אחד וניתן לברך בסוף הסדר אף על הכוס השלישית אם שתה ממנה כשיעור (הגרשו"א). אגב, שתי הכוסות הראשונות נפטרו בברכת המזון (שו"ע קעד, ו בשם הרא"ש. מ"מ, כיון שלרמב"ן והר"ן ברהמ"ז אינה פוטרת יין שלפני המזון, מעין שלש שתבוא בסוף הלילה תפטור, ואף את הכוסות הראשונות. כ"כ, אם ברהמ"ז כיון בפירוש על הגפן, יוצא הוא בדיעבד (או"ח רח, יז).

**'מדו בד'
יעב"ץ**

מוקדש ליוצאים ללחום את מלחמת החיים בחופשת 'בין הזמנים', וליוצאים ללחום את מלחמת ה' ב'בין הזמנים' ארוך מעט...

זאת תורת העולה בתחילת הפרשה ¹ ,	לבושו בא ודאי לציין ולהורות,	יציין זאת במלבוש כידוע זה מכבר,
בכהן היוצא לעבוד עבודתו בקדושה,	ועל חשיבותו הרבה במקום הבכורות,	ורק על ידי כך שליחותו לא תאבד ² .
והתורה מפיו תהא מבוקשה,	ועל תורתו שחייב הוא להבין בה ולהורות,	
וילבש מיד בבואו מדו בד.	לבושו ילמד על שניהם בד בבד.	

² על חשיבות הלבוש כגורם מציין מצאנו הן לגבי הכהנים כמוזכר בפרשיות אלו, והן לגבי תלמידי חכמים שצריכים להיות מצויינים בלבושיהם ושלא ימצא רבב על בגדיהם וכו' וכו' וידועים הדברים. כי הנה מנה משותף להם - שניהם עומדים כשליחי ציבור ועל כן צריכים לכבד את מעמדם, למען יראו וידעו שחשובים הם יותר משאר הציבור.

¹ כוונתי בתחילת פרשת צו, אך יש בזה מענייני דיומא ודבר בעיתו מה טוב...

וברור ופשוט טעם הדבר,
שאדם שמשמש כשליח ודבר,

אך אמנה ציין בעל הטורים,
לאחרים אשר כזוהר הרקיע מזהירים,
שאף אצלם לבושים מיוחדים אמורים,
וראויים אף הם ללבוש מכובד.
תיבת 'מדו' לא רק כאן מוזכרת,
לענין הכהנים כאשר תורתנו אומרת,

אף לענין אנשי מלחמה היא נאמרת,³
אך בשני מקומות אלו בלבד.
בהכרח צריך לומר בפירוש הענין,
שכמו שהכהן אחראי על בניית הבנין,
³ שמואל ב, פרק כ פסוק ח - "ויאב חגור מדו לבושו".

כך גם לענין אנשי הצבא מצויין,
שתפקידם רם, נישא ונכבד.
על כן בני החיל זכרו דבר זה,
שבין כך ובין כך אתם ככהן המזהה,
וכפי היותכם בישיבה עד הזמן הזה,
מחוצה לה תארכם כבני תורה לא אבד!

שאלות על הפרשה ר' דניאל בוחבט

- א. א: מאהל מועד וגו'. קשה כי מן הראוי להקדים הודעת המקום שממנו הדיבור ואח"כ יזכיר למי ידבר, וכאן איחר שאמר אל משה אח"כ אמר מאוהל מועד. (אור החיים)
- ב. א: ג: מדוע בפס' הקדים את המילה עולה לחיה המוקרבת ("אם עולה קרבנו מן הבקר"), לעומת שאר הציוויים ["ואם מן הצאן...לעולה" (י')]/ "ואם מן הצאן...לעולה" (יד)] (שם)
- ג. א: ט: את הכל. אמרו ז"ל (ת"כ כאן) לרבות הקרנים והטלפים. וקשה למה לא הקריב אברהם את השה לעולה בקרניו וגו' והניח קרניו לשופרות כמאמרם ז"ל (פדר"א לא). (שם)
- ד. ב: יג: "כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ, כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'", אם הבעיה היא שלא יהיה חמץ, מדוע נאסר הדבש? (יעקב אליאס)

עולת חודש בחודשו // המשך

הזמן של החודשים ולפי זמן זה יהיו החגים, וזה מסמל גם שבלימוד התורה עצמו צריכה להיות כל הזמן התחדשות "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים" ולכן ההתנתקות מלימוד התורה גורמת שאח"כ קשה מאוד לחזור אליה כי הלב כבר רחוק מהחיבור והאהבה לתורה², ויש מכאן מסר לבין הזמנים שיש צורך להמשיך גם בבית לקבוע עיתים לתורה³, וגם רואים מכאן את החשיבות לחזור על הלימוד שוב כדי לקיימו בידו.

וכדי להתגבר על הקושי לחזור על דבר שכבר נלמד, צריך להתחדש בלימוד ולנסות ללמוד את הדברים כאילו זאת הפעם הראשונה ואז גם מגיעים להבנה יותר טובה ויותר עמוקה של הדברים.

ויה"ר שנזכה לגאולה שלימה בקרוב ויתקיים מה שכתוב: "וְהָיָה אִוֵּר הַלְּבָבָה כְּאִוֵּר הַחֲמָה וְאִוֵּר הַחֲמָה כְּאִוֵּר הַלְּבָבָה וְאִוֵּר הַלְּבָבָה כְּאִוֵּר הַחֲמָה וְאִוֵּר הַחֲמָה כְּאִוֵּר הַלְּבָבָה" (ישעיהו ל, כו) "קִימֵי אוֹרֵי כִּי בָּא אוֹרְךָ וּבָבֹד ה' עֲלֶיךָ זָרַח: כִּי הִנֵּה הַחֲשֵׁךְ יִכְסֶּה אֶרֶץ וְעֶרְפֶּל לְאֲמִיּוֹם, וְעֲלֶיךָ זָרַח ה' וּבָבֹדוֹ עֲלֶיךָ יִרְאָה" (ישעיהו ס, א-ב).

² יש להוסיף, שלימוד התורה עצמו עוזר להתגבר על הימשכות אחר התאוות, וכמו שכתב הרד"ק (בהמשך דבריו שהובאו לעיל בהערה) "ועוד אמר: כמו שהשמים והשמש מועילים לעולם ובהם העולם עומד, כן התורה, שהיא תמימה והיא משיבת נפש וקיום הנפש בה כמו שקיום העולם בשמש, כי הנפש בגוף כמו הגוף בארץ נכריה שאין לו עוזרים וסומכים, כי עוזרי הגוף רבים ורודפים אחר התאוה והיא כיחידה ושבויה ביניהם. וכן אמר שלמה והמשיל אותה לאיש מסכן וחכם (קהלת ט, טו). והנה התורה משיבת הנפש, שמונה האדם הדרך הישרה ומסירה אותו מתאוות העולם וממכשולות רבים. והנה היא משיבה את הנפש, מְשַׁבְּתָהּ וממאסרה אל תולדתה ואל מקום כבודה".

³ פעם מישהו אמר לי שע"פ הגמ' במס' ר"ה כו ע"ב, הפירוש של המילה "לקבוע" הוא לגזול, א"כ "לקבוע עתים לתורה" פירושו לגזול זמנים ממה שעושים במשך היום בשביל ללמוד תורה...

ואף שאין בידינו היום אפשרות להקריב קרבנות כדי להתקרב לה' ולהשרות שכירתו ביננו, כתוב במדרש (ויקרא רבה, תחילת פרשת צו):

ר' אחא בשם ר' חנינא בר פפא שלא יהיו ישראל אומרים לשעבר היינו מקריבין קרבנות ומתעסקין בהן עכשיו שאין קרבנות מהו להתעסק בהם? אמר הקדוש ברוך הוא: הואיל ואתם מתעסקים בהם מעלה אני עליכם כאלו אתם מקריבין אותן...".

ובהמשך המדרש כתוב, שע"י לימוד של המשניות העוסקות בקרבנות וכן לימוד צורת בית המקדש תגיע הגאולה.¹

ונסיים בדברי הגמ' במס' שבת (קמז ע"ב):

אמר רבי חלבו: חמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסת קיפחו עשרת השבטים מישראל. רבי אלעזר בן ערך איקלע להתם, אימשיך בתרייהו איעקר תלמודיה. כי הדר אתא, קם למיקרי בספרא, בעא למיקרא החדש הזה לכם, אמר: החרש היה לבם. בעו רבנן רחמי עליה, והדר תלמודיה. והיינו דתנו, רבי נהוראי אומר: הוי גולה למקום תורה, ואל תאמר שהיא תבא אחריו. שחבריך יקיימוה בידך, ואל בינתך אל תשען".

ונראה, שמצות קידוש החודש שהיא המצוה הראשונה שנאמרה לישראל, מסמלת את הכח של עם ישראל בעניין התורה שהם יכולים לקבוע את

¹ ולכאורה יש כאן תמיהה גדולה, מדוע מדרש זה מופיע רק בפרשת צו ולא בתחילת ספר ויקרא? אך נראה לבאר שבתחילת פרשת צו כתוב: "צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תגד ב" ועל זה המדרש דרש שהמילה "לילה" רומזת לגלות וא"כ כאילו כתוב שהעולה מוקטרת גם בגלות אפילו שזה זמן של "לילה" ואיך יכול להיות שיש קרבנות בגלות? אלא הקב"ה בה לרמוז שאם עוסקים בקרבנות מעלה עליהם החרש כאלו הקריבום, וכך זה יהיה עד שיגיע ה"בוקר" כלומר הזמן של הגאולה.